

UDK 069.12:37.036

Pregledni rad

Primljeno: 24.1.2026.

Prihvaćeno za objavljivanje: 05.03.2026.

DOI: <https://doi.org/10.46630/gped.1.2026.1>

MUZEJI KAO OBRAZOVNI PROSTORI: PREVAZILAŽENJE NEUTRALNOSTI U OBLIKOVANJU DRUŠTVENIH VRIJEDNOSTI¹

Branka Radovanović²

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Jovan Miljković

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Apstrakt: Pitanje da li muzeji treba da ostanu neutralne institucije ili da djeluju kao obrazovni prostori koji utiču na društvene vrijednosti, nalazi se u samom središtu muzeoloških i obrazovnih nauka. Na osnovu kvalitativnog istraživanja sprovedenog sa 30 studenata osnovnih i master studija, ovaj rad ispituje njihovu percepciju vrijednosne orijentacije muzejskih izložbi kroz pet fokus grupa. Rezultati nedvosmisleno pokazuju jasan konsenzus da muzeji nisu i ne mogu biti lišeni vrijednosti, jer su njihov sadržaj i interpretacija neizbježno oblikovani političkim, kulturnim, istorijskim i ideološkim faktorima. Dok studenti prepoznaju tradicionalnu težnju muzeja da svoje kolekcije predstavljaju kao objektivne istine, oni smatraju da bi ove institucije trebalo da preuzmu aktivniju ulogu u promovisanju društveno prihvaćenih vrijednosti, podsticanju kritičkog mišljenja i ohrabrivanju reinterpetacije kulturnih narativa. Naglasak je stavljen na potrebu za participativnim i interaktivnim pristupima (poput radionica, panel diskusija i javnih predavanja) koji prevazilaze statične postavke i podstiču demokratski dijalog između posjetilaca i muzejskih edukatora, ali i među samim posjetiocima. Usvajanjem ovakvih praksi muzeji mogu ojačati svoju obrazovnu ulogu, doprinijeti društvenom dijalogu i refleksiji, te odgovoriti na savremene izazove na način koji povezuje kulturno nasljeđe sa širim procesima učenja i društvenih promjena.

Cljučne riječi: obrazovna uloga muzeja, percepcije studenata, fokus grupe, oblikovanje vrijednosti

¹ Realizaciju ovog istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije u sklopu finansiranja naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu - Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451-03-137/2025-03/ 200163).

² branka.radovanovic@f.bg.ac.rs

Uvod

Muzeji su često tretirani kao neutralne institucije koje prikazuju posjetiocima činjenice i artefakte bez pristrasnosti. Međutim, u osnovi potrebe za osnivanjem mnogih muzeja leže različite vrijednosti i ideologije. Čak i u vrijeme kada su zbirke bile isključivo dio privatnih kolekcija bogatih pojedinaca ili vladara, u njihovoj pozadini se krila poruka o bogatstvu i moći njihovih vlasnika, te prestižu publike kojoj je bilo dozvoljeno da je vidi. Međutim, pitanje vrijednosne orijentacije muzeja u savremenom društvu postaje sve važnije. To možemo vidjeti u definicijama muzeja koje su značajno evoluirale od njihovog nastanka do danas. Prvobitne definicije su se bavile eksponatima, odnosno utvrđivanjem sadržaja koji „zaslužuju“ da budu dio muzejske kolekcije. Sa druge strane, najnovija definicija Međunarodnog savjeta za muzeje ističe, naravno, tradicionalne uloge čuvanja i prezentovanja artefakata, ali i vrijednosti koje svaki muzej treba da zastupa: etičnost, inkluzivnost, održivost, različitost (ICOM, 2020). Iako je stav međunarodnih stručnjaka po pitanju neutralnosti jasan, u praksi i dalje srećemo muzeje koji se sa ponosom predstavljaju kao ozbiljne svestremene institucije, nezavisne od društvenog konteksta u kojem se nalaze. Upravo u tom raskoraku između teorijskih polazišta i institucionalne prakse otvara se prostor za preispitivanje načina na koji se muzejska neutralnost percipira i razumije. Iz tog razloga, ovaj rad se bavi pitanjem kako studenti andragogije, kao budući stručnjaci u oblasti obrazovanja odraslih i kulture, sagledavaju vrijednosnu (ne)neutralnost savremenih muzeja, da li smatraju da muzeji treba da zastupaju određene vrijednosti i, ukoliko da, koje.

Od predmeta ka idejama: kritika „tehničke neutralnosti“ muzeja

U raspravama o muzeju kao kulturnoj i obrazovnoj instituciji često se polazi od pretpostavke da muzej, zahvaljujući oslanjanju na stručne procedure i provjerljive činjenice, može da proizvodi vrijednosno neutralne sadržaje. Neutralnost se u tom kontekstu opravdava tehničkim jezikom profesije: muzej prikuplja, čuva i izlaže predmete, dok se interpretacija predstavlja kao sekundarni, gotovo dodatna funkcija. Povjerenje u muzej kao autoritativni izvor znanja i „ispravnog“ tumačenja kulturnog nasljeđa ima svoje korijene u viktorskom periodu, kada su muzeji bili zamišljeni kao institucije moralnog, estetskog i intelektualnog usmjeravanja javnosti, a njihov stručni autoritet rijetko je bio dovođen u pitanje (Atha, 2006; Davies, 1995). Međutim, savremena muzeološka teorija sve snažnije dovodi u pitanje ovakvo shvatanje, ukazujući da je ideja „tehničke neutralnosti“ (Weil, 2005) muzeja teorijski i praktično neodrživa.

Stiven Vej (Weil, 2005) ističe da se muzeji ne mogu razumjeti isključivo kroz ono što rade sa predmetima, već prvenstveno kroz značenja i ideje koje proizvode i prenose u javni prostor. Muzejski predmet nije nosilac jedinstvenog i samorazumljivog značenja, već dobija smisao tek unutar interpretativnog okvira koji oblikuju izbori ove institucije i kontekstualizacija. Samim tim, već odluke o izboru, organizaciji i predstavljanju predmeta podrazumijevaju vrijednosne pozicije koje se

ne mogu svesti na tehničke procedure. Samo kreiranje izložbi podrazumijeva stalno donošenje odluka između različitih, često suprotstavljenih vrijednosti, pri čemu nijedna interpretacija ne može biti vrijednosno neutralna (Villeneuve, 2019).

Kritika neutralnosti dodatno se produbljuje u savremenim pristupima koji naglašavaju da pozivanje na objektivnost često prikriva odnose moći i dominantne društvene narative. Evans i saradnici (Evans et al., 2020) ukazuju da muzeji koji insistiraju na neutralnosti zapravo zauzimaju ideološku poziciju, jer odsustvo eksplicitnog stava u praksi često znači prećutno prihvatanje postojećih vrijednosnih hijerarhija. Neutralnost se, stoga, ne može razumjeti kao odsustvo vrijednosti, već kao strategija njihove depolitizacije.

Polazeći od ovih kritika, muzej se ne može posmatrati kao pasivni čuvar činjenica i predmeta, već kao aktivni proizvođač značenja. Time se fokus teorijske rasprave pomjera sa pitanja tehničke objektivnosti ka pitanju vrijednosti koje muzej afirmiše i društvene uloge koju pritom preuzima.

Muzejske vrijednosti između tradicije i društvene odgovornosti

Nakon odbacivanja ideje vrijednosne i tehničke neutralnosti muzeja, teorijska rasprava se nužno pomjera ka pitanju vrijednosti koje muzeji afirmišu i načina na koji se te vrijednosti institucionalno oblikuju. Muzeji se u savremenoj muzeološkoj literaturi sve češće posmatraju kao organizacije koje djeluju u složenom okruženju, u kojem se prepliću profesionalni standardi, društvena očekivanja, politički okviri i potrebe publike. U tom kontekstu, 'vrijednost' se sve češće koristi kao okvir za argumentovanje značaja muzeja, ali ostaje sporna jer otvara nerazriješeni problem balansiranja između intrinzičnih kulturnih ciljeva i pritiska da se muzej opravda kroz društvene i ekonomske učinke (Scott, 2009).

Tradicionalni model muzeja zasnivao se na vrijednostima stručnosti, autoriteta i istorijskog kontinuiteta. U tom okviru, muzej je shvatan kao čuvar „objektivne“ istine o prošlosti, a uloga publike bila je dominantno pasivna. Ovakvo shvatanje, često opisano metaforom muzeja kao „hrama“ (Božić Marojević, 2017; Davies et al., 2013; Pjetrovski, 2013), doprinijelo je institucionalnoj stabilnosti muzeja, ali je istovremeno ograničilo prostor za pluralizam interpretacija i kritičko preispitivanje dominantnih narativa.

Savremeni društveni kontekst, međutim, sve snažnije dovodi u pitanje ovakvu vrijednosnu orijentaciju. Od muzeja se danas očekuje da budu dostupniji, inkluzivniji i društveno relevantniji, kao i da aktivno učestvuju u dijalogu o savremenim društvenim pitanjima. U tom smislu, društvena odgovornost postaje jedna od centralnih vrijednosti savremenog muzeja. Autori poput Vejla i Evansa ukazuju da muzej ne može izbjeći vrijednosno pozicioniranje, već samo može odlučiti da li će svoje vrijednosti učiniti vidljivim i reflektivnim ili ih prikriti iza diskursa stručnosti i neutralnosti (Evans et al., 2020, Weil, 2005).

Upravo iz ove napetosti između tradicionalnih muzeoloških vrijednosti i savremenih društvenih zahtjeva proističe potreba za teorijskim okvirom koji omogućava sistematsko sagledavanje vrijednosnih orijentacija muzeja. Jedan

od takvih okvira predstavlja Muzejski vrijednosni okvir (MVF – *Museum Values Framework*) koji je razvila Dejvis sa saradnicima (Davies et al., 2013). Ovaj okvir polazi od pretpostavke da muzeji ne funkcionišu na osnovu jedinstvenog skupa vrijednosti, već da se njihovo djelovanje može razumjeti kroz različite vrijednosne režime koji koegzistiraju.

Na osnovu dominantnih vrijednosti koje muzej afirmiše, autori razlikuju četiri idealno-tipska režima funkcionisanja. Režim hrama predstavlja najkonzervativniji model, zasnovan na autoritetu stručnjaka, hijerarhijskoj organizaciji znanja i percepciji publike kao pasivnog recipijenta unaprijed definisanih značenja. Režim kluba karakteriše neformalno djelovanje i snažna interna kohezija, pri čemu se visoko vrednuju entuzijazam, lična posvećenost i informalna razmjena znanja. Režim privlačenja posjetilaca, koji se u literaturi često povezuje sa logikom tržišta i popularne kulture, naglašava pristupačnost, zabavu i uživanje, a muzejske sadržaje prilagođava očekivanjima šire publike, pri čemu se ovaj model nerijetko opisuje kao „muzej–zabava“ (Pjetrovski, 2013, str. 121). Na kraju, režim foruma polazi od shvatanja muzeja kao prostora dijaloga, u kojem se posjetioci posmatraju kao aktivni učesnici u procesu interpretacije, a naglasak se stavlja na društvenu relevantnost i razmjenu različitih perspektiva.

Važno je naglasiti da ovi režimi ne predstavljaju stroge kategorije u koje se muzeji mogu jednoznačno svrstati. Naprotiv, MVF omogućava razumijevanje muzeja kao institucija koje balansiraju između različitih vrijednosnih orijentacija, pri čemu određeni režimi u datom trenutku mogu biti dominantniji. Upravo zbog toga ovaj okvir predstavlja koristan analitički alat za tumačenje empirijskih nalaza, jer omogućava da se percepcije publike sagledaju u odnosu na šire vrijednosne obrasce muzejskog djelovanja.

U kontekstu ovog istraživanja, MVF služi kao teorijska podloga za razumijevanje načina na koji studenti andragogije prepoznaju i problematizuju vrijednosne poruke savremenih muzeja. Umjesto da se neutralnost posmatra kao dostižan ideal, ovaj okvir omogućava sagledavanje muzeja kao prostora u kojem se različite vrijednosti artikulišu, sukobljavaju i pregovaraju, što predstavlja važno polazište za analizu rezultata koji slijede.

Metodološki okvir istraživanja

Istraživanje je sprovedeno u kvalitativnom istraživačkom okviru, primjenom metode fokus grupe, sa ciljem da se dublje sagledaju stavovi studenata o vrijednosnoj neutralnosti muzeja i njihovoj percepciji društvene uloge savremenih muzejskih institucija. Uvažavajući mišljenje da „kvalitativne tehnike prikupljanja podataka moraju da budu takve da omogućavaju razvijanje istraživanja kretanjem od samih učesnika, odnosno odozdo nagore (eng. *bottom-up*)” (Viligi, 2016, str. 63), u ovom istraživanju kao osnovna tehnika prikupljanja podataka odabrana je fokus grupa. Takođe, fokus grupe su odabrane jer omogućavaju ne samo uvid u individualne stavove, već i praćenje procesa formiranja mišljenja kroz interakciju

među učesnicima, što je naročito značajno za temu koja podrazumijeva vrijednosna, etička i društvena razmatranja.

Uzorak u ovom istraživanju činili su studenti andragogije, što je uslovljeno kako teorijskim, tako i metodološkim razlozima. Andragogija kao naučna disciplina bavi se obrazovanjem odraslih u njegovim različitim institucionalnim i neinstitucionalnim oblicima, uključujući i učenje u kulturnim i obrazovnim ustanovama poput muzeja. Studenti andragogije tokom studija razvijaju znanja i kompetencije koje se odnose na ulogu obrazovnih institucija u društvu, procese učenja van formalnog školskog sistema, kao i na kritičko sagledavanje obrazovnih praksi u širem društvenom kontekstu. Izbor ovog uzorka ne podrazumijeva reprezentativnost u kvantitativnom smislu, već je u skladu sa ciljevima kvalitativnog istraživanja usmjerenog na razumijevanje perspektiva, značenja i interpretacija određene društvene grupe. U tom smislu, studenti andragogije predstavljaju informisanu i refleksivnu ciljnu grupu, čiji stavovi omogućavaju uvid u savremene dileme o vrijednosnoj ulozi muzeja na presjeku obrazovanja, kulture i društva.

U istraživanju je učestvovalo ukupno pet fokus grupa (ukupno 30 studenata). Četiri fokus grupe formirane su sa studentima osnovnih studija andragogije, pri čemu je svaka grupa odgovarala jednoj godini studija (prva, druga, treća i četvrta godina). Ovakav dizajn istraživanja bio je namjerno koncipiran sa ciljem da se sagleda da li i na koji način godine studiranja, odnosno nivo akademske socijalizacije i izloženost teorijskim sadržajima iz oblasti obrazovanja odraslih i kulture, utiču na stavove studenata o vrijednosnoj neutralnosti muzeja. Peta fokus grupa sprovedena je sa studentima master studija andragogije, kako bi se dobio uvid u perspektivu studenata sa već formiranim teorijskim znanjem i razvijenijom kritičkom refleksijom. Uvođenje fokus grupe sa studentima master studija, uz prethodno formirane četiri fokus grupe na osnovnim studijama, omogućilo je metodološki snažniju interpretaciju podataka i komparaciju stavova po godinama studija. Time je istraživanje dobilo dodatnu dubinu, jer se pokazalo da se sa napredovanjem u studijama razvija i kompleksniji, teorijski artikulisaniji odnos prema pitanju muzejske vrijednosne neutralnosti.

Sve fokus grupe su vođene prema posebno pripremljenom polustrukturiranom protokolu, zasnovanom na tri osnovna istraživačka pitanja: da li muzeji nastoje da predstavljaju sadržaj na nepristrasan, odnosno vrijednosno neutralan način; da li bi muzeji uopšte trebalo da budu vrijednosno neutralni; te koje vrijednosti savremeni muzeji danas šire ili bi trebalo da šire svojim djelovanjem. Razgovori su realizovani u akademskom prostoru, u vremenu prilagođenom rasporedu studenata. Učesnici su prethodno informisani o ciljevima istraživanja, načinu korišćenja podataka i principima anonimnosti, te su dobrovoljno pristali na učešće.

Svi razgovori su audio-snimani i potom u cjelini transkribovani. Obrada podataka sprovedena je primjenom tematske analize. U prvoj fazi izvršeno je otvoreno kodiranje, pri čemu su identifikovane osnovne tematske jedinice u iskazima studenata. U drugoj fazi kodovi su grupisani u šire tematske cjeline koje se odnose na percepciju neutralnosti muzeja, normativne stavove o tome kakav muzej „treba da bude“, te na vrijednosti koje muzeji danas promovišu ili bi trebalo da promovišu. U trećoj fazi sprovedena je interpretativna analiza, u okviru koje su dobijene tematske

cjeline povezane sa savremenim teorijskim pristupima muzejskoj (ne)neutralnosti i društvenoj odgovornosti muzeja.

Muzeji kao nosioci (društvenih) vrijednosti

Odgovori studenata andragogije na pitanje o vrijednosnoj neutralnosti savremenih muzeja pokazali su visok stepen saglasnosti među ispitanicima svih godina studija. Bez obzira na godinu studija, studenti su gotovo jednoglasno isticali da muzeji nisu, niti mogu biti vrijednosno neutralni. Neutralnost se u njihovim odgovorima ne prepoznaje kao realna mogućnost, već kao idealizovana ili prikrivena pozicija, iza koje se nalaze različiti akteri, interesi i društveni uticaji. Obrazloženja koja su studenti nudili mogu se analitički grupisati u dvije osnovne cjeline.

Prva grupa odgovora usmjerena je na identifikovanje aktera koji učestvuju u oblikovanju vrijednosnih poruka muzeja. Studenti u ovom kontekstu prepoznaju državu i širi društveni okvir kao ključne činioce, ali istovremeno ističu i ulogu posjetilaca, tržišnih zahtjeva i samih muzejskih profesionalaca: kustosa i kreatora postavki. Muzej se u tim odgovorima ne posmatra kao autonomna institucija, već kao dio šire mreže političkih, ekonomskih i kulturnih odnosa. Na to jasno ukazuje argumentovana tvrdnja da *„orijentacija koju će da ima sama izložba u muzeju zavisi od toga ko finansira određeni muzej i koja je njegova politika. To je najčešće država“*.

Pored uticaja države, studenti prepoznaju i uticaj publike i savremenih kulturnih potreba, posebno u kontekstu tržišne orijentacije muzeja i borbe za posjećenost. Jedan od studenata ilustruje ovu dinamiku primjerom iz sopstvenog iskustva, navodeći: *„Dosta utiče aspekt pridobijanja posetilaca i obezbeđivanja novca. Pada mi na pamet poseta muzejskom delu Topkapi palate. Većina turista, uključujući i mene, se zainteresovala za taj muzej zbog svetski popularne serije ‘Sulejman Veličanstveni’, očekujući da vide elemente prezentovane u seriji. Serija jeste bogata, ali nije 100% istorijska, nego je samo inspirisana istorijskim događajima.“* Ovaj komentar jasno ukazuje na to da muzejski narativi ne nastaju u vakuumu, već su u dijalogu sa popularnom kulturom i očekivanjima publike, što neminovno utiče na vrijednosni okvir izložbi.

Posebna pažnja u odgovorima studenata posvećena je ulozi kustosa i stručnjaka u muzeju. Studenti prepoznaju da već sam čin selekcije predstavlja vrijednosnu odluku, što se vidi u stavu da je *„čak i samo biranje toga šta će biti izloženo i predstavljeno javnosti isto neka odluka koja ima u sebi određenu dozu pristrasnosti“*. Osim selekcije, ističe se i interpretativna moć kustosa, koji kroz način pripovijedanja i kontekstualizacije eksponata može aktivno da prenosi sopstvene vrijednosti. Jedan od studenata to ilustruje konkretnim primjerom: *„Kada kustos govori o nekom sadržaju na određeni način, dešava se da svoje vrednosti implementira u celu tu prezentaciju eksponata i sadržaja muzeja. Kada smo bili u Kući kralja Petra, (...) žena koja je tu bila kustos je istorijskim kontraverzama pokušala da nam približi priču o ženi kralja Petra ubacujući elemente feminizma.“* Ovakvi odgovori pokazuju da studenti jasno uočavaju kako muzejska interpretacija nije neutralna transmisija činjenica, već proces u kojem se vrijednosti aktivno ugrađuju u narativ.

Druga grupa odgovora usmjerena je na kritiku težnje muzeja da se predstave kao nepristrasne institucije, pri čemu se u praksi često afirmišu isključivo pozitivno obojene vrijednosti. Studenti posebno problematizuju selektivno predstavljanje istorije i kulture, u kojem se naglašavaju reprezentativni i afirmativni elementi, dok se kontroverzni, problematični ili nepoželjni aspekti prošlosti potiskuju ili u potpunosti izostavljaju. U tom kontekstu, muzeji se doživljavaju kao prostori glorifikacije nacionalne (mono)kulture, što je u skladu sa istraživanjima koja ukazuju da gotovo svaka država posjeduje nacionalni muzej koji služi za konstruisanje poželjnog nacionalnog identiteta (Ang, 2019).

Ovakva percepcija jasno se ogleda u stavovima studenata koji ističu da „*muzeji danas pribegavaju da promovišu tu istoričnost, izbegavaju da pričaju na neke savremene teme i kriju se iza toga što predstavljaju*“. Sličnu kritiku sadrži i komentar da je „*u svim muzejima predstavljeno samo ono najbolje: najbolje od jedne istorije, najbolje od jednog perioda, najbolje od jednog umetnika. Ne predstavlja se priča verodostojno*“. Muzej se tako prepoznaje kao institucija koja ne samo da selektuje sadržaje, već aktivno oblikuje poželjnu sliku prošlosti.

Posebno snažan kritički ton prisutan je u odgovorima koji se odnose na velike nacionalne i svjetske muzeje, gdje studenti problematizuju pitanje kulturne aproprijacije i nejednakih odnosa moći. Jedan od ispitanika navodi: „*Većina artefakata koji se nalaze u velikim narodnim muzejima uopšte nisu iz njihove kulture nego su uzeti iz Kine, Egipta, Grčke, koje ih neuspješno mole da im te artefakte vrate. Oni ne stavljaju fokus na to kako su došli do tih artefakata već promovišu vrednost nacionalnog ponosa (da su oni moćna sila jer imaju sve to)*“. Ovaj komentar ukazuje na to da muzeji ne samo da prenose vrijednosti, već i učestvuju u legitimizaciji istorijskih i savremenih odnosa moći.

Slično zapažanje prisutno je i u primjeru iz Muzeja moderne umjetnosti u Njujorku, gdje studentkinja ističe: „*Kada sam bila u MoMA muzeju u Njujorku, primetila sam da će Amerikanci da se pojave kroz različita dela, a Indijanci se neće ni spominjati. Ili će da budu pomenuti, ali za njih u muzeju imate jedan mali, bedni, neprimetni kutak u kome se prikazuje video umetnice koja peva, bez imalo konteksta. Sa druge strane, pored portreta Džeklin Kenedi imate na zidu čitav roman, čitav roman o Rotkou, itd.*“. Ovaj primjer dodatno potvrđuje da studenti jasno prepoznaju hijerarhije vrijednosti koje se proizvode kroz muzejske postavke, kao i selektivnu vidljivost određenih grupa i narativa.

U cjelini posmatrano, odgovori studenata ukazuju na razvijenu svijest o tome da muzeji funkcionišu kao snažni nosioci društvenih vrijednosti. Neutralnost se u njihovim iskazima ne pojavljuje kao realan cilj, već kao diskurzivna strategija koja prikriva procese selekcije, interpretacije i moći. Muzej se tako prepoznaje kao prostor u kojem se društvene vrijednosti ne samo odražavaju, već i aktivno proizvode, pregovaraju i legitimišu.

Za i protiv vrijednosne neutralnosti

Drugi dio istraživanja odnosio se na stavove studenata o tome da li savremeni muzeji treba da budu vrijednosno neutralni. Odgovori studenata sa svih godina studija ukazuju na visok stepen saglasnosti po ovom pitanju. Studenti su gotovo

jednoglasno isticali da muzeji ne samo da ne mogu biti vrijednosno neutralni, već da takva neutralnost ne bi ni bila poželjna. Ovakvi stavovi korespondiraju sa širim diskusijama u savremenoj muzeološkoj literaturi, u kojima se ističe da muzeji, kao javne institucije, imaju odgovornost da prepoznaju i artikulišu vrijednosti koje promovišu (Evans et al., 2020; Hooper-Greenhill, 2007; Pjetrovski, 2013; Weil, 2005).

Studenti pritom naglašavaju da se vrijednosna orijentacija muzeja ne odnosi na nametanje ideoloških pozicija, već na promovisanje vrijednosti koje se percipiraju kao društveno prihvatljive i etički utemeljene. To se jasno ogleda u iskazu da „*muzej ne treba da bude vrednosno neutralan, već da teži da promoviše ono što sada procenjujemo kao dobre, odnosno društveno prihvatljive vrednosti*“. U tom kontekstu, studenti posebno ističu potrebu da muzeji zauzmu jasan stav protiv diskriminacije i govora mržnje, što ilustruje komentar da „*ne sme da zagovara diskriminaciju po raznim pitanjima (verskim, nacionalnim, itd), kao ni propagiranje mržnje*“.

Pored normativnog nivoa, studenti problematizuju i odnos muzeja prema državi i nacionalnim interesima. Neutralnost se u njihovim odgovorima često dovodi u vezu sa prikrivanjem selektivnog predstavljanja prošlosti, posebno u nacionalnim muzejima. Jedan od studenata ističe da „*muzeji ne treba da budu potčinjeni državnom i nacionalnom interesu. Treba da promovišu vrednost istine, a ne da se u muzejima prikazuju samo pozitivne stvari od neke kulture, a da se ignorišu ili umanjuju loše stvari*“. Ovakvi odgovori ukazuju na to da studenti prepoznaju napetost između institucionalne lojalnosti i kritičke funkcije muzeja.

U odgovorima studenata značajno mjesto zauzima i pitanje načina na koji muzeji mogu da artikulišu svoje vrijednosne stavove. Umjesto da se vrijednosna orijentacija muzeja zadrži isključivo na nivou stalnih postavki, studenti predlažu širi spektar obrazovnih i participativnih aktivnosti. Jedan od ispitanika navodi da bi vrijednosna dimenzija muzeja „*možda [trebalo] da ne bude samo na nivou postavki, nego na nivou demonstracije, javnih predavanja unutar muzeja, praktičnih tribina, praktičnih iskustava, panel diskusija*“. Ovakvi predlozi ukazuju na percepciju obrazovnih aktivnosti kao ključnog prostora za aktivnije uključivanje publike u promišljanje društvenih pitanja.

Diskusija

Rezultati istraživanja ukazuju na to da studenti andragogije ne nastupaju u ulozi pasivnih recipijenata muzejskih sadržaja, već se mogu razumjeti kao kritička publika, sposobna da prepozna, problematizuje i vrednuje vrijednosne poruke koje muzeji prenose. Uzimajući u obzir ograničen i relativno ujednačen uzorak, nalazi istraživanja pružaju slikovit uvid u način na koji studenti andragogije percipiraju vrijednosnu orijentaciju savremenih muzeja. Njihovi odgovori prevazilaze nivo ličnih utisaka ili estetskih preferencija i uključuju promišljanje o akterima koji oblikuju muzejske narative, o selektivnosti predstavljanja prošlosti, kao i o društvenim i političkim implikacijama muzejskog djelovanja. Ovakav način razmišljanja o

muzejima u skladu je sa stavovima brojnih autora o tome da muzeji nisu neutralni prostori, već institucije u kojima se značenja i vrijednosti aktivno proizvode i legitimišu (Evans et al., 2020, Hooper-Greenhill, 2007). Pozicija studenata andragogije kao kritičke publike može se dovesti u direktnu vezu sa njihovim obrazovnim profilom i teorijskim okvirom obrazovanja odraslih. U tom smislu, oni u ovom istraživanju ne pristupaju muzeju isključivo kao posjetioci, već i kao budući profesionalci koji su osjetljivi na pitanja moći, interpretacije i vrijednosnih izbora u obrazovnim praksama. Posebno je značajno to što studenti ne izražavaju zahtjev za potpunom vrijednosnom neutralnošću muzeja. Naprotiv, njihovi odgovori ukazuju na razumijevanje da neutralnost nije ni moguća ni poželjna, te da problem ne leži u postojanju vrijednosnih pozicija, već u njihovoj prikrivenosti i jednostranosti. Kritičnost se, stoga, ne ispoljava kroz očekivanje „čistog“ i nepristrasnog prikaza, već kroz zahtjev za transparentnošću, pluralizmom i mogućnošću kritičkog promišljanja ponuđenih tumačenja postavki. Muzej se u tom kontekstu percipira kao prostor u kojem bi različite perspektive trebalo da budu vidljive i otvorene za dijalog. Ovakva percepcija muzeja u skladu je sa savremenim teorijskim pristupima koji problematizuju ideju muzeja kao autoritativnog „hrama znanja“ i naglašavaju njegovu potencijalnu ulogu kao foruma za društvenu raspravu (Davies et al., 2013; Pjetrovski, 2013). Međutim, savremene teorijske rasprave ukazuju da se ni ovakav dijaloški model ne smatra konačnim rješenjem pitanja muzejske društvene odgovornosti. U tom kontekstu, pojedini autori problematizuju ograničenja foruma kao modela i ukazuju na potrebu da muzeji, pored omogućavanja dijaloga, artikuliraju i jasniji vrijednosni stav u odnosu na društvena pitanja (Sandell, 2017, prema: Robinson, 2020), što je u skladu sa tendencijama koje se mogu uočiti i u rezultatima ovog istraživanja. Studenti andragogije prepoznaju muzeje kao aktore koji učestvuju u konstruisanju nacionalnih, kulturnih i identitetskih narativa, ali istovremeno ukazuju na selektivnost i hijerarhizaciju vrijednosti koje se u tim narativima afirmišu. Time se potvrđuje pretpostavka da publika, posebno obrazovana i refleksivna publika, nije pasivna meta muzejske komunikacije, već aktivni interpretator koji može da ospori, dopuni ili preispita ponuđena značenja. Njihova pozicija ukazuje na obrazovni potencijal muzeja, ali i na odgovornost muzeja da prepoznaju i uvažavaju ovakvu publiku. Muzej koji pretenduje da bude obrazovni prostor u savremenom društvu ne može se oslanjati na autoritet i neutralnost, već mora biti spreman na dijalog, refleksiju i preispitivanje sopstvenih vrijednosnih pretpostavki.

Jedan od najupečatljivijih nalaza istraživanja odnosi se na način na koji studenti andragogije prepoznaju odnos između muzejske težnje ka predstavljanju „istine“ i neminovnog prisustva vrijednosnih stavova u muzejskoj interpretaciji. Istraživanja u oblasti savremene muzejske komunikacije ukazuju na to da prezentacija kulturnog nasljeđa ne može ostati na nivou faktografskih informacija, već mora uključivati i vrijednosti koje se vezuju za artefakte, njihove interpretatore i zajednice kojima pripadaju (Goud et al., 2022). U odgovorima ispitanika jasno se uočava svijest o tome da se muzeji često legitimišu pozivanjem na istorijske činjenice, stručnost i autoritet, ali da se upravo iza te „objektivnosti“ kriju selektivni i vrijednosno obojeni izbori. Istina se, u tom smislu, ne doživljava kao neutralna. Studenti ukazuju da muzeji

često insistiraju na „istorijskoj istinitosti“ kao zaštitnom mehanizmu, posebno kada izbjegavaju savremene ili kontroverzne teme. Ako se vratimo na Dejvisov MVF okvir, uočavamo da se muzeji dominantno nalaze u režimima hrama i zabave koji podrazumijevaju postojanje jedne apsolutne istine plasirane od strane institucije. U režimu hrama je ta istina uzvišena i uobličena akademskim jezikom, dok je u režimu zabave ona pojednostavljena i prilagođena ciljnoj grupi. Takva strategija im omogućava da se predstave kao nepristrasni čuvari prošlosti, dok istovremeno izbjegavaju odgovornost za vrijednosne poruke koje implicitno prenose. Ovakav odnos prema istini u skladu je sa kritikom „tehničke neutralnosti“ muzeja, prema kojoj se stručni diskurs koristi za prikrivanje vrijednosnih odluka i moći interpretacije. Napetost između istine i vrijednosnog stava posebno dolazi do izražaja u selektivnom predstavljanju istorije. Studenti primjećuju da muzeji često afirmišu „pozitivne“ i reprezentativne aspekte nacionalne ili kulturne prošlosti, dok se oni problematični potiskuju. Time se istina fragmentira i pretvara u niz pažljivo odabranih priča koje služe konstruisanju poželjne šire slike. Čak i u slučajevima kada muzejski sadržaji nisu eksplicitno vrijednosno označeni, odabir informacija i način njihove prezentacije proizvode implicitne poruke koje oblikuju dominantne istorijske, nacionalne ili političke narative (Goud et al., 2022). Takva praksa ne negira direktno istorijske činjenice, ali ih raspoređuje u hijerarhiju vrijednosti koja odražava dominantne društvene stavove. Ovaj odnos dodatno se komplikuje u kontekstu savremenih muzeja koji balansiraju između obrazovne funkcije i očekivanja šire javnosti. Težnja ka pristupačnosti i popularnosti često podrazumijeva pojednostavljivanje složenih istorijskih narativa, čime se vrijednosni sudovi prikazuju kao samorazumljivi i neproblematični. Studenti u tom procesu prepoznaju opasnost od depolitizacije prošlosti, gdje se konflikt i razlika zamjenjuju konsenzusom, a muzejski prostor gubi potencijal da bude mjesto kritičkog promišljanja. Iz perspektive obrazovanja odraslih, ovaj odnos između istine i vrijednosnog stava ima važne implikacije. Ako se muzej posmatra kao obrazovni prostor, onda istina ne može biti shvaćena kao statičan skup činjenica, već kao proces interpretacije koji zahtijeva refleksiju, dijalog i spremnost na suočavanje sa različitim perspektivama. Studenti andragogije, svojim odgovorima, implicitno zagovaraju upravo takav pristup, u kojem se istina ne suprotstavlja vrijednostima, već se sagledava u njihovoj međusobnoj povezanosti. U tom smislu, odnos između istine i vrijednosnog stava ne predstavlja slabost muzeja, već njegov ključni obrazovni potencijal. Muzej koji ga prepoznaje i artikuliše može postati prostor učenja u kojem posjetioci nisu samo informisani, već i osnaženi da kritički promišljaju prošlost i njene veze sa savremenim društvom. Nasuprot tome, muzej koji insistira na jedinstvenoj, „čistoj“ istini rizikuje da izgubi svoju obrazovnu relevantnost i da se svede na autoritativnog prenosioca selektivnih informacija.

Uvidi dobijeni kroz istraživanje ukazuju na to da studenti andragogije ne prepoznaju muzeje isključivo kroz njihove stalne postavke ili reprezentativne izložbene narative, već i kroz obrazovne aktivnosti koje se u njima realizuju. Upravo se u tim aktivnostima, prema njihovim odgovorima, otvara najveći potencijal muzeja kao prostora društvene intervencije. Empirijski nalazi pokazuju da uključivanje vrijednosno obogaćenih interpretativnih sadržaja podstiče dublje razumijevanje

artefakata, veću angažovanost publike i spremnost posjetilaca da preispituju sopstvene stavove i pretpostavke (Goud et al., 2022). Za razliku od izložbenih postavki koje često ostaju u okvirima „sigurne“ interpretacije, obrazovni programi se percipiraju kao fleksibilniji, otvoreniji i pogodniji za problematizovanje savremenih društvenih pitanja. Studenti prepoznaju da obrazovne aktivnosti omogućavaju pomak od autoritativnog prenosa znanja ka dijalogu i kritičkom učenju, što je u skladu sa savremenim muzeološkim i obrazovnim pristupima koji polaze od pretpostavke da značenje muzejskih objekata nije unaprijed dato, već se konstituiše kroz aktivno učešće posjetilaca, pri čemu se moć interpretacije prenosi sa institucije ka publici (Robinson, 2020). U tom kontekstu, muzej se ne doživljava samo kao mjesto gdje se „uči o prošlosti“, već kao prostor u kojem se prošlost, sadašnjost i budućnost dovode u međusobni odnos. Radionice, vođenja, diskusije i participativni programi otvaraju mogućnost da se muzejski sadržaji povežu sa aktuelnim društvenim temama, čime se prevazilazi ograničenje muzeja kao isključivo memorijalne institucije. Iz perspektive obrazovanja odraslih, ovakve aktivnosti imaju poseban značaj jer se zasnivaju na principima iskustvenog učenja, refleksije i zajedničkog konstruisanja značenja. Andragogija polazi od pretpostavke da odrasli uče najefikasnije kada imaju priliku da povežu nova znanja sa sopstvenim iskustvima i kada su aktivno uključeni u proces interpretacije. Studenti andragogije u svojim odgovorima prepoznaju upravo ovaj potencijal muzeja: obrazovne aktivnosti se vide kao prostor u kojem posjetioci nisu pasivni slušaoci, već učesnici koji mogu da preispituju dominantne narative, postavljaju pitanja i artikuliraju sopstvene vrijednosne pozicije. Važno je istaći da studenti ne zagovaraju obrazovne aktivnosti kao neutralne prostore. Naprotiv, oni ih prepoznaju kao priliku da se muzeji jasno pozicioniraju u odnosu na društvene probleme, poput pitanja identiteta, nejednakosti, kulturne raznolikosti ili istorijskih kontroverzi. U tom smislu, obrazovne aktivnosti postaju oblik društvene intervencije upravo zato što omogućavaju vidljivost tema koje su u stalnim postavkama često marginalizovane ili prećutane. Kloverova (Clover, 2017) ističe da muzeji, kao javne institucije, posjeduju brojne stimulativne, maštovite, pa čak i radikalne artefakte, i stoga imaju odgovornost i mogućnost da uključe javnost u različite kritičke i kreativne razgovore sa ciljem boljeg razumijevanja našeg svijeta i društva i načina na koje se društveni problemi mogu rješavati. Muzej se tako pomjera od uloge čuvara konsenzusa ka ulozi posrednika u društvenom dijalogu. Takvo shvatanje obrazovnih aktivnosti u muzeju u skladu je sa savremenim teorijskim pristupima koji naglašavaju participaciju i dijeljenu odgovornost u procesu učenja. Ovaj pristup obrazovanju u muzeju oslanja se na koncept dijeljene autoritativnosti, koji podrazumijeva pomjeranje od muzeja kao jedinog tumača značenja ka modelima u kojima publika aktivno učestvuje u procesu interpretacije (Duclos-Orsello, 2013; Rowson Love et al., 2021). Umjesto jednostrane transmisije znanja, obrazovni programi u muzeju postaju prostori pregovaranja značenja, u kojima se susreću institucionalni narativi i perspektive publike. Ispitanici u tom kontekstu prepoznaju obrazovne aktivnosti kao mehanizam kojim muzej može preuzeti aktivniju društvenu ulogu, bez gubitka profesionalnog integriteta. Iz perspektive društvene odgovornosti, obrazovne aktivnosti omogućavaju muzeju da reaguje na savremene izazove na način koji je

prilagođen različitim grupama posjetilaca. One nude prostor za eksperimentisanje sa novim interpretativnim pristupima, za uključivanje marginalizovanih glasova i za otvaranje tema koje zahtijevaju osjetljiv i refleksivan pristup. Ovo ide u prilog istraživanjima kojima je utvrđeno da obrazovne aktivnosti u muzejima imaju značajnu ulogu u osporavanju različitih stereotipa, seksizma, rasizma i klasizma (Clover et al., 2011). Studenti andragogije, kao kritička publika, upravo u ovim aktivnostima vide najveći potencijal muzeja da prevaziđe iluziju neutralnosti i da se dokaže kao relevantan obrazovni i društveni akter. U tom smislu, obrazovne aktivnosti ne predstavljaju dodatak muzejskoj djelatnosti, već njen ključni segment u savremenom kontekstu. One omogućavaju da se vrijednosni stavovi muzeja ne nameću implicitno kroz selekciju i reprezentaciju, već da se eksplicitno problematizuju kroz dijalog i zajedničko učenje. Time se muzej pozicionira kao prostor u kojem obrazovanje odraslih dobija društveno angažovanu dimenziju, a kulturna institucija postaje mjesto aktivnog promišljanja i intervencije u savremenu stvarnost.

Nalazi ovog istraživanja imaju značajne implikacije za savremenu muzejsku praksu, posebno u kontekstu odnosa između muzeja, publike i društvene odgovornosti. Percepcija studenata andragogije kao kritičke publike ukazuje na to da muzeji više ne mogu računati na pasivnu recepciju svojih sadržaja, niti na legitimaciju zasnovanu isključivo na stručnom autoritetu i pozivanju na „istorijsku istinu“. Umjesto toga, savremena publika, naročito obrazovana i reflektivna, očekuje transparentnost, dijalog i spremnost institucije da prepozna sopstvenu vrijednosnu poziciju. Ovakvi nalazi u skladu su sa savremenim muzeološkim pristupima koji naglašavaju pomak od muzeja kao institucije usmjerene na predmete ka muzeju kao instituciji usmjerenoj na ideje, značenja i javnu svrhu (Weil, 2005). Iz perspektive muzejske prakse, to podrazumijeva da profesionalni standardi i tehnička stručnost ostaju neophodni, ali nisu dovoljni sami po sebi. Način na koji se znanje organizuje, interpretira i komunicira postaje jednako važan kao i sama tačnost podataka, jer upravo kroz te procese muzej prenosi vrijednosti i oblikuje javni diskurs. Posebno je značajno to što studenti u ovom istraživanju ne problematizuju postojanje vrijednosnih stavova u muzeju, već njihovu prikrivenost i jednostranost. To ukazuje da muzejska praksa treba da se pomjeri od pokušaja održavanja privida neutralnosti ka svjesnom i reflektivnom upravljanju vrijednostima. Evans i saradnici (2020) ističu da insistiranje na neutralnosti često funkcioniše kao strategija izbjegavanja odgovornosti, jer prikriva činjenicu da su muzejski narativi uvijek rezultat selektivnih izbora. Iz te perspektive, ključna implikacija za muzejsku praksu nije eliminacija vrijednosti, već njihovo eksplicitno artikulisanje i otvaranje prostora za kritičko preispitivanje. Rezultati istraživanja takođe ukazuju na važnost redefinisanja odnosa između muzeja i publike. Studenti andragogije prepoznaju obrazovne aktivnosti i participativne formate kao najpogodnije prostore za dijalog i društvenu intervenciju, što je u skladu sa shvatanjem muzeja kao foruma, a ne isključivo kao hrama ili atrakcije (Davies et al., 2013). U praktičnom smislu, to podrazumijeva razvoj programa koji omogućavaju uključivanje različitih perspektiva, problematizovanje kontroverznih tema i aktivno učešće publike u procesu interpretacije, umjesto jednosmjerne komunikacije. Istovremeno, nalazi ukazuju i na izazove sa kojima se muzeji suočavaju u balansiranju između različitih vrijednosnih režima. Logika privlačenja posjetilaca,

koja naglašava pristupačnost i zabavu, može doprinijeti demokratizaciji muzeja, ali nosi rizik pojednostavljivanja i depolitizacije sadržaja (Pjetrovski, 2013). Iz ugla muzejske prakse, to zahtijeva pažljivo promišljanje načina na koji se popularni formati koriste, kako bi se izbjeglo da zabava postane zamjena za kritičko učenje i društvenu relevantnost. Implikacije za muzejsku praksu posebno su važne u oblasti obrazovanja odraslih. Muzeji koji žele da funkcionišu kao relevantni obrazovni prostori treba da prepoznaju odrasle posjetioce kao aktivne subjekte učenja, sa sopstvenim iskustvima, znanjima i vrijednosnim okvirima. To podrazumijeva razvoj obrazovnih programa zasnovanih na dijalogu, refleksiji i iskustvenom učenju, što je u skladu sa savremenim andragoškim principima i konceptima dijeljene autoritativnosti u muzeju (Duclos-Orsello, 2013). U cjelini posmatrano, implikacije ovog istraživanja ukazuju na potrebu da se muzejska praksa pomjeri sa izbora između „neutralnosti“ i „angažovanosti“ i da se umjesto toga usmjeri ka odgovornom upravljanju vrijednostima. Muzej koji prepoznaje sopstvenu vrijednosnu poziciju, koji je spreman da je učini vidljivom i da je izloži dijalogu sa publikom, ima veći potencijal da djeluje kao obrazovno relevantna i društveno odgovorna institucija u savremenom kontekstu.

Zaključak

Pitanje vrijednosne neutralnosti muzeja nije jednostavno i ne postoji univerzalan odgovor. Javnost je prilično izgubila povjerenje u nepristrasnost javnih institucija i medija, ali i dalje vide muzeje kao „čuvare činjeničkog stanja“ (Popadić, 2014, str. 131). Stoga je razumljivo da je muzejima često teško da napuste tu (nezasluženu) reputaciju i preuzmu aktivniju društvenu ulogu. Potrebno je balansirati između ideala objektivnosti i prepoznavanja društvenog uticaja na rad muzeja. Kako bi se postigla veća transparentnost i odgovornost, muzeji bi trebalo da budu otvoreni u pogledu svojih politika i procesa, uključujući i načine na koje donose odluke o izložbama i interpretacijama. Iako se nalazi ovog istraživanja ne mogu generalizovati na širu populaciju posjetilaca muzeja, oni nude vrijedan uvid u način na koji obrazovana i kritički orijentisana publika promišlja vrijednosnu ulogu savremenih muzeja.

Naše istraživanje je pokazalo da su odgovori na sva tri istraživačka pitanja ujednačeni po godinama studija ispitanika i da su studenti velikim dijelom prepoznali značaj muzejske obrazovne ponude u širenju poželjnih vrijednosti. To bi se moglo objasniti činjenicom da se na studijama andragogije od samog početka studenti uče kritičkom preispitivanju institucija i njihovih aktivnosti. U budućim istraživanjima bi bilo značajno utvrditi stavove ispitanika različitih obrazovnih profila u vezi sa vrijednosnom orijentacijom muzeja, uzimajući u obzir i njihovu učestalost posjećivanja ovih institucija. Osim toga, trebalo bi ispitati efektivnost muzejske postavke i različitih oblika obrazovanja u muzeju u pogledu širenja vrijednosti kod publike. U tom smislu, obrazovne aktivnosti u muzeju mogu se posmatrati kao ključni prostor za odgovorno i transparentno artikulisanje vrijednosti, bez odricanja od dijaloga i pluralizma.

Literatura

- Ang, I. (2019). Museums and cultural diversity: A persistent challenge. (K. Drotner, V. Dziekan, P. Ross, & K. C. Schroder, Urednici) *The Routledge Handbook of Museums, Media and Communication*, 315-327.
- Atha, C. (2006). Victorian values: the roles of reception theory in the construction of taste in the context of regeneration practice. *Working Papers in Art and Design*(4).
- Božić Marojević, M. (2017). Od “muzeja hrama” do “muzeja foruma”: Uloga i značaj zajednice u očuvanju kulturne baštine. 9. međunarodna konferencija BAM 2016 – Programi zaštite, promocije i približavanja kulturne baštine široj javnosti: Zbornik radova (str. 35-44). Sarajevo: Asocijacija informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa .
- Clover, D. E. (2017). Critical adult education and the art gallery museum. *International Journal of Adult Education*, 41(1), 88-102.
- Clover, D. E., Sanford, K., & Dogus, F. (2011). Adult Education Philosophies in Museums, Galleries and Libraries in Canada and England: Preliminary Findings of a Cross-national Study. *Adult Education Research Conference*. New Prairie Press.
- Davies, S. (1995). A sense of purpose: rethinking museum values and strategies. U G. Kavanagh (Ur.), *Museum Provision and Professionalism* (str. 31-38). London: Routledge.
- Davies, S., Paton, R., & O’Sullivan, T. (2013). The museum values framework: a framework for understanding organisational culture in museums. *Museum Management and Curatorship*, 28(4), 345-361.
- Duclos-Orsello, E. (2013). Shared Authority: The Key to Museum Education as Social Change. *Journal of Museum Education*, 38(2), 121-128.
- Evans, H., Nicolaisen, L., Tougaard, S., & Achiam, M. (2020). Museums beyond neutrality. *Nordic museology*, 19-25.
- Goud, S., Lombardo, V., Kuflik, T., & Wecker, A. (2022). The Value of “Values”: A Case Study on the Design of Value-Inclusive Multimedia Content for the Menorah Artefact Collection at the Hecht Museum, Haifa, Israel. *Applied Sciences*, 12, 1-29.
- Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. London & New York: Routledge.
- ICOM. (2020). *224 Years of Defining the Museum*. ICOM.
- Pjetrovski, P. (2013). *Kritički muzej*. Beograd: Evropa Nostra Srbija; Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Popadić, M. (2014). Ishodi nove muzeologije ili kako je romanopisac postao muzeolog. *Kultura*(144), 128-143. doi:10.5937/kultura1444128P
- Robinson, H. (2020). Curating good participants? Audiences, democracy and authority in the contemporary museum. *Museum Management and Curatorship*, 35(5), 470-487.
- Rowson Love, A., Villeneuve, P., Burns, J., Wessel, B., & Jiang, X. (2021). Dimensions of Curation Competing Values Model: Tool for Shifting Exhibition Priorities in Art Museums. *The Museum Journal*, 64(4), 1-17.
- Scott, C. A. (2009). Exploring the evidence base for museum value. *Museum Management and Curatorship*, 24(3), 195-212.

- Vilig, K. (2016). *Kvalitativna istraživanja u psihologiji*. Beograd: Clio.
- Villeneuve, P. (2019). Considering competing values in art museum exhibition curation. *Stedelejk Studies*. Preuzeto Jul 2025 sa <https://stedeljkstudies.com/journal/considering-competing-values-in-art-museum-exhibition-curation/>
- Weil, S. (2005). The proper business of the museum: ideas or things? U G. Kavanagh (Ur.), *Museum Provision and Professionalism* (str. 79-86). London & New York: Routledge.

MUSEUMS AS EDUCATIONAL SPACES: BEYOND NEUTRALITY IN SHAPING SOCIAL VALUES

Branka Radovanović

Department of Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Jovan Miljković

Department of Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Abstract: The question of whether museums should remain neutral institutions or act as educational spaces that influence social values has been central to both museum studies and educational sciences. Based on qualitative research with 30 undergraduate and master's students, the study investigates their perceptions of value orientation in museum exhibitions through five focus group discussions. Results undoubtedly show a clear agreement that museums are not and cannot be value-free, since their content and interpretation are inevitably shaped by political, cultural, historical and ideological factors. While students recognize the traditional tendency of museums to present their collections as objective truths, they argue that these institutions should take a more active role in promoting socially accepted values, stimulating critical thinking, and encouraging the reinterpretation of cultural narratives. Emphasis is placed on the need for participatory and interactive approaches (such as workshops, panel discussions, and public lectures) that extend beyond static displays and foster democratic dialogue among visitors and museum educators, but also between the visitors themselves. By embracing these practices, museums can strengthen their educational role, contribute to social reflection dialogue, and respond to contemporary challenges in ways that connect cultural heritage with broader processes of learning and social change.

Keywords: educational role of museums, students' perceptions, focus group discussions, value shaping